

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

1910

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1910

Prosabidrag af fru Lenngren i Stockholms-Posten.

Af

Fredrik Böök.

I.

Stockholms-Postens epokgörande ställning i den svenska pressens historia hvilar hufvudsakligen på dess litterära och kritiska insats. Vitterheten och teatern hade aldrig förut blifvit föremål för en så liffull, sakkunnig och kvick journalistisk behandling. Poetiska bidrag af en så hög rang som dem Stockholms-Posten innehöll hade aldrig förr skänkt glans åt en svensk tidning. I dessa afseenden öfverträffade Stockholms-Posten sina föregångare.

I fråga om kampen för nya tidsidéer och kritiken af gällande åskådningar hade Stockholms-Posten haft förelöpare i de moraliserande tidskrifterna, framför allt i Dalins Argus och Berchs Posten, ehuru striden aldrig varit så tillspetsad och knappast förts i så briljanta former, som när Kellgren och Rosenstein försvarade upplysningens grundteser mot de mystiska strömningarna från sjuttonhundratalets slut. I detta afseende fortsätter Stockholms-Posten sjuttonhundratalspressens traditioner.

Det finns emellertid ett område, där Stockholms-Posten närmast tar ett steg tillbaka: det novellistiska. Både Dalin och Berch hade under granskningen af samhällsförhållandena begagnat sig af novellistisk fiktion; liksom den engelska romanen har en af sina utgångspunkter i de moraliserande veckotidskrifterna, så stod en svensk berättarkonst i begrepp att utveckla sig ur pressen. I Argus och Posten har man grodden till en satirisk och realistisk sederoman.

I Stockholms-Posten intar emellertid denna sida af journalistiken ett mycket mindre rum. Det stod i samband med Stockholms-Postens karaktär af daglig nyhetstidning i stället för kåserande veckotidskrift. En satir besläktad med den som hos Dalin och Berch tog sig uttryck i form af små novellistiska studier, gaf sig i Stockholms-Postens blad luft genom ironiskt affattade notiser eller genom parodier. Fantasin är svagare, det rent formella intresset däremot starkare. Det novellistiska element, som tidningen icke alldeles kunde undvara, hämtades hufvudsakligen från utlandet. Öfversatta anekdoter, noveller och sagor ingå regelbundet i Stockholms-Posten, och ingen af tidningens stora litterära medarbetare har gjort något allvarligt försök att bjuda på inhemskt gods af detta slag. Utan tvifvel betraktades prosan som en mindre viktig konstform; både Kellgren och fru Lenngren hade sin litterära äregirighet koncentrerad på versen.

Just därför att den novellistiska sidan är den minst utvecklade inom Stockholms-Posten, har den föga beaktats. Den fattas emellertid icke alldeles; under 1780-talets första hälft förekomma åtskilliga försök att i prosans form skildra Stockholmslif och Stockholmsförhållanden. Det är en sporadisk företeelse, och ansatserna fullföljdes icke. Dessa bidrag till Stockholms-Posten äro emellertid af största intresse, först och främst på grund af den kvickhet och den säkra psykologiska blick, hvarom de vittna, och vidare därför, att man med stor sannolikhet kan sluta sig till att deras författare varit fru Lenngren.

Först och främst må dessa bidrag här sammanföras och aftryckas; mera behöfves icke för att lägga i dagen deras inre samhörighet.

År 1782 den 17 december (n:r 290) förekommer följande artikel:¹

Nyheter från Toiletten.

I. Förleden Fredags hade Mamsell R = = = den förargelsen at bliUPERAD af sin hårfriseurska, så at hon måste bli hemma från Spectaclet. Hon fick en förskräckelig migraine, och om intet Fändriken kommit i det-

¹ De latinska siffrorna äro utsatta af mig för att underlätta citeringen.

samma, hade hon säkert dödt af ledsnad samma afton: men igenom hans ömma försorg, qvicknade åter hennes lynne litet efter hand, och hennes Jungfru har försäkrat at redan en tima efter besagde Fändriks lyckliga ankomst, skrattade hon och förtalte folk likasom hon vanligt plär göra, när hon är vid godt humeur.

II. I förgår fick Fröken Ulla en risbastu af sin Nådiga Fru Mor, för det hon hade så liten ambition at hon lekte främmande med Kopparslagarns flickor som bo i nedersta våningen. Fröken Ulla är likväl 6 år gammal och vet ännu icke göra skillnad emellan Adelsbarn och Borgarungar.

III. Fru S*** har igenom sin huspiga, på hvilken hon kan lita, erhållit den märkeliga efterrättelsen, at Fru B=== då hon sista gången hade främmande, måst låna sig 7 silfverskedar och at soppan varit tjock som välling.

IV. I dag åtta dagar sedan var Fru L*** ute på Visiter med sin knähund i skötet, då den olyckan timade at det lilla kräket föll igenom vagnsfönstret i en rännsten. Man kan föreställa sig hennes Nåds alteration. Men en Cavailler som gick förbi var så artig at hon [sic!] tog up den lilla fullsmutsade Favoriten, som til all lycka ej var skadad til lifvet utan allenast fått en liten skrubba på ena frambenet, som han på et ganska ynkeligt sätt räckte åt sin Fru. Det har varit rätt rörande at se den halfdånade Damen smeka detta lilla kreaturet och med en ädel förgätenhet af smutsen, hylla det under sin räfskinspäls. Den belevade Cavailleren har, då han berättat denna händelse, sjelf icke kunnat afhålla sig från tårar.

V. Ifrån et hus på stora Nygatan, är den tidning inlupen, at Fru M=== påfunnit et nytt sätt at coeffera sig som kallas *à la Furie*. Det bestå [sic!] deri, at håret väl insmetas med pomada och sedan sprids omkring hufvudet lika som spjut, så hvassa och skinande som möjligt är. Ingen kan föreställa sig hvad dessa ömsom tillbaka pekande, framskjutande eller rätt uppstående hårvekar embellera hennes figur.

VI. För någon tid sedan gick et ryckte at Mamsell E=== framskaffat en gosse til verlden. Somliga sade det var en flicka. Detta scandaleusa prat är dock lutter osanning; den stackars Mamsell E=== är oskyldig, det var allenast et missfall. Hennes far, som lovat sin Dotter 4000 Riksdaler och et Stenhus i hemgift, har ock nu så öfvertygat alla våra Cavaillerer om sin Dotters dygd, at hon, efter berättelse, skal ha ej mindre än 15 friare, hvaribland en ung Officer, som hvislar väl och sätter sig öfver präjugeer, skal ha mästa apparancen, emedan gubben lemnat sin Dotter fritt val.

(Fortsättning en annan gång.)

Fortsättning följde i julaftonsnumret i samma årgång (n:r 296):

Nyheter från Toilettten.

VII. En viss Perukmakare har påfunnit et slags Spalockar af 3 och en half alnars längd, som äro i synnerhet för nacken och göra en förträffelig effect på svart *dolimang*, när de äro väl inpudrade. De kunna efter behag hängas längs efter ryggen, men se täckast ut om de vefvas om lifvet och fästas vid skärprosen. Våra damer hafva blifvit ganska betagna i denna invention, som äfven tros lär tilskynda upfinnaren ansenlig vinst til Jul. Den första man vet sig hafva sedt med sådane lockar var Fröken N*** då *Cora* och *Alonzo* sist speltes.

VIII. Fru ===== har fått en Kammarpiga, som har det lyckligaste genie at placera blomster i Coeffuren. Då det sista gången var Spectacle, hade hon klädt sin Fru så at hela verlden tog henne för en blompotta. En annan gång kort förut liknade hon en Blomster Parterre med sine ordentlige häckar och ritningar. Fruns Man, en gammal kärf Zifferkarl med Tromans titel, påstår väl at detta mode är aldeles absurdt: men både Frun och Jungfrun hafva bägge försäkrat honom derom, at han har slätt ingen smak, och at Secreter M=== som är stor conoisseeur i dylika saker, bedyrat på sin heder, at han aldrig sett någonting så vackert.

IX. Det skal nu vara aldeles afgjort at Fru S===== på Söder, som blef Änka för ungefär 3 månader sedan, åter skal gifta sig, ehuru hon vid sin mans dödliga frånfälle försäkrade at sådant aldrig kunde hända. Hennes affairer, som fordra en ung och rask karl, ha forcerat henne at rygga sit upsåt och qväfva den innerliga afsky hon eljest hyser för mankønet.

X. För åtta dagar sedan fick Friherrinnan L=== en deshabillé, som är så fördelaktig, at alla Cavaillerer tycka at den klär sin ägarinna förträffeligt, men deremot säja alla Damer at den missklär henne. Friherrinnan, som fått höra detta, har önskat at hela hennes Garderobe hade denna egenskapen.

XI. Man vet nu med säkerhet orsaken til det bekanta brouillerie emellan Mamsell S*** och Fru H***, hvarom varit så många olika meningar. Det är ej någon rangsdispute, ej heller någon amourette som lagt grunden til detta missförstånd, hvilket räkt snart i 2:ne månader; Det är Mamsel S*** nya pels som med sin *couleur de chaira* glans och de snöhvita räfvarne helt och hållit fördunklat Fru H: ärbara Genottsbräm. Vänskapen tog vid åsyn af denna päls et ömkeligt slut, och lär efter alt utseende aldrig återställas. Olyckliga öde! Om det ändå varit Mård i stället för Räfskin, så hade kanske någon förening omsider kunnat förmodas.

XII. Fru === innan *** mår nu tämmeligen väl efter sin alteration på sista Concerten, då hon hade den *crève coeuren* at se Handelsmannen H.** Fru med Lifpäls och Spalockar.

XIII. På samma Concert hände en annan viss Hennes Nåd den *mal-heuren* at Kusken ej kunde köra fram blott för det en Borgar Dams vagn kom i förväg, då Hennes Nåd måste stå och se bemälte Dame stiga up i et equipage som var mycket prägtigare än Hennes Nåds. Man kan tänka hvad detta var hårdt, men Hennes Nåd, som har vett som en Ängel, tvingade sin harm, intil des hon kom hem, då den bröt ut i en häftig colique, som var på vägen at sätta hennes dyrbara lif i fara.

XIV. Man berättar med visshet at Fru P = = = förklarar sig för Swedenborgianismen, som derigenom skal hafva vunnit et godt stöd. Hennes man, som aldrig velat sätta tro til syner, har dock nu sjelf blifvit så öfvertygad om Andarnas gång, at han håller för rådeligast at aldrig lemna sin Fru allena.

(Fortsättning en annan gång.)

Den fjortonde januari 1783 (n:r 10) fortsattes serien:

Nyheter från Toilett.

XV. Sistleden Torsdag, klockan precice 5 efter middagen, hölts The=Conseille hos fru H***, hvarvid 7 diverse Fruar, 2:ne gamla Mamseller och en tandlös Fröken assisterade, utom Secreter B***, som til nödige uplysningars vinnande blifvit tilkallad. Efter flere viktige rådplägingar om barnsängar, pigor och syltsaker, företog sig ändteligen Sälskapet en oskyldig granskning af Nästans fel; och skal, efter säker underrättelse, 5 gifta och 10 ogifta Fruntimmer blifvit dömde sit goda namn och rykte förlustige.

* * *

XVI. Mamsell = = = n har haft en svår anstöt af hetsig feber altsen Julafton, då hon i attrapp af en trälimpa fick sit portrait tillbaka ifrån sin älskare. Man vil likväl förmoda, at hon, såsom en Dame af verld, tar sit partie, och at en annan snart blir ägare af Julklappen.

* * *

XVII. Herr G** har nyligen haft en ledsam affaire med sin hårfri-seur, som icke kallat hans lilla hustru för nådig fru, en titel, som han likväl i stöd af sin hofdrägt för henne pretenderar. Misshälligheten börjades med hänliga ord af Herr G**, fortsattes med bjäbb af Nådig Frun, och slöts af hårfri-seuren med en örfil, som han med all frimodighet öfverantvordade sin herre. Det hade varit ringa möda för Herr G** at genast taga sig hämd, men Herr G**, som är en förnuftig man, ville ej ge sig i handgemäng med en så simpel karl.

* * *

XVIII. Det förljudes at Mamsell F**, som efter sin mors trovärdiga berättelse, haft så många friare, dem hon alla gifvit korgen, skal nu ändteligen låtit beqväma sig at träda i äkta stånd. Herr T**, en ung Zifferkarl, har varit nog lycklig at kunna ändra det förskräckeliga beslut hon fattat at lefva ogift. Det tros, at hans hotelse at ta sig något oråd före utträttat det mästa hos henne, och at det är blott för at rädda hans lif, som hon gifvit honom sin hand.

(Fortsättn. en annan gång.)

Sista gången en rubrik af detta slag förekommer i Stockholms-Posten är den 30 januari 1783 (n:r 24). Det läses där:

Hörande til Nyheter från Toiletten.

XIX. Herr *** som jämte et genomträngande förstånd och en djup upfinningsgåfva, eger den ömaste tilgifvenhet för det täcka könet, åt hvilket han oegennyttigt upoffrar alla sina krafter och talanger, har nu ändteligen, efter flere anstälde försök påfunnit at componera en sort smink, vida öfverträffande det aldrautvaldaste, som fås ifrån Frankrike. Des ojämförliga egenskaper, och verkningar äro följande 1:o ger det en färg, som i fägring synes öfverträffa morgonrådnans och regnbågens 2:do fördrifver det alla fläckar, skrynklor och andra vanställande ojämnheter i ansiktet, hvaraf följer 3:to at det icke skämmer hyn och gör physionomin motbjudande, hvilken förtret Respective brukerskor af det vanliga sminket eljest måste vidkännas. 4:to kunna, så länge det sitter på, omöjeligen några hastiga sinnesrörelser röja sig uti ens upsyn, icke en gång anfall af den häftigaste afund och svart-sjuka, eller en Amants nedriga otrohet och 5:to kan det genom de starkaste motioner och svettbad icke afsköljas.

Efter mogit öfvervägande har Toiletts Senaten funnit för godt at in-skränka bruket af denna oskattbara Färga i så måtto at allena den bättre Classen är förbehållit få måla sig dermed första dagen, eller den 3 nästkommande, Februarii, som är utsedd til dess högtidliga invigningsdag. Nästföljande dagen den 4 kunna Actricer och Danseuser begynna med anstrykningen, och dernäst hela skaran af könet.

* * *

XX. Fändrick Pirouette hade i förrgår en rätt ledsam affaire, i det han under en dristig svängning med Mamsell F's slätsöm = af en deri sittande nål dödiligen blesserades i högra tummen. Men som lyckan var, blef lilla *Favorit*, den nu af bestörtning bortdånade Skönas knähund, varse den

strömmande hjeltebloden, och skyndade sig at med sit öma slickande rena och läka såret, innan Regements=Fältskären hant ankomma.

* * *

XXI. Uti General Mode=Direction äro, under den 12 sistledne, följande befordrade: Vid Införskrifnings=Expedition til Förste Secreterare Cancellisten derstädes, *Jean de France*, samt vid Förändrings=Contoiret til Vaktmästare, Handels=Bokhållaren *Caspar Frackräck*.

Samma dag har Baron *** förunnat Mamsell C** afsked från des innehafde Maitresse=Beställning, med Pension ock Danseuses värdighet.

På nyåret 1784 inflöt i tvenne lördagsnummer (3 januari och 10 januari) en artikel, som i fråga om ton och esprit är nära besläktad med Nyheter från Toiletten, ehuru den ifråga om psykologisk genomarbetning och konstnärligt värde står ojämförligt högre. Den litterära formen, den fingerade dagbokens, var allt sedan Spectator mycket vanlig både i svensk och utländsk press; med största skicklighet och talang hade den hos oss användts af Dalin i Argus. Hans Petit-maitrens dagbok går dock icke tillnärmelsevis upp mot det lilla mästerverk, som författaren i Stockholms-Posten skapat.

Första hälften (ur n:r 2) lyder:

Journal, hållen af en Köpmans Fru här i staden.

XXII. Den 23 Dec. Steg up efter vanligheten kl. 11. Mit Caffé smakade mig aldeles inte = det var förbrändt och gräddan för nära skummad; pigan förargade mig också när hon bar in det. Den tåssan slog så hårdt i dörren, at jag blef helt altrerad.

Förmiddagen var ock rätt förtretlig. Min Dormeuse måtte aldrig kommit mig i lag, och jag observerade at Merd'oy band klär mig gement. Sen kom min man äfven med sina infall, at hans Compagnon skulle äta middag hos oss. Den karln tål jag inte; men som han är bra svartsjuk, gnager ständigt på sin hustrus granlåt och fåfånga, &c., så kommer min man väl öfverens med honom.

Eftermiddagen var artig nog. Min man gick en stund på Contoiret och jag på Julmarknan; råkade der oförmodligen Sikter *Tripp* vid et sockerstånd. Han köpte Confekt; bevars sådane deviser! jag tror han letar ut dem åt mig enkom; en roade mig bält, den var så här:

Hvad vällust då man purra kan
en gammal knarrig svartsjuk man!

Derpå följde Siktern mig hem, drack Thevatten, berömde min hy och läste Dagligt Allehanda för mig.

Mera Thevattens främmande ankom. Spelbordet togs sedan fram; jag tappade några Riksdaler, höll god mine och tappade än mer. Min man såg min otour; runkade på hufvudet. Alla böds kvar til afton. Mamsell B = = kunde ej finna sig i mina Franska band. NB. hennes voro Svenska. Fru *Russinquist* tyckte det var för mycket at ha desert dan för Julafton, talte om öfverflöd (efter hon ej kan ha så med), man pratade hit och dit. Min man kom fram med et Capitel om den *gamla ärbarheten* hos Borgarhustrur. Fändrik *Spakrage* trampade mig på foten, gaf til et gapskratt och min man teg.

Ingen ting märkvärdigt ifrån det vi stego från bords och tils jag gick i säng, utom det at pigan glömt vecka spetsarne på min natthufva.

Den 24 Dec. Hela natten ingen sömn. Något feber. Bekymmer om Julklapparne. Alteration. Droppar. Favorit en loppa i örat — ringde, fick Thee. Favorit miste loppnan ungefär tre quart på 2. Jag föll sen i litet slummer tils klockan 10. Pigan kom med Caffee; sade at alla askar, lådor och atrapper stodo färdiga, at lägga in Julklappar uti, och försegla. Steg opp, höll ej lång Toilette. Lät säga at jag var borta hela förmiddagen, undantagandes för Siktern som fick slippa in, och hjälpte mig med utanskrifter på Julklapparna.

Eftermiddagen klädde jag mig i min rosenröda Tafts Negligée; alt ting föll sig, Coeffuren blef mig aldeles i lag, och jag var helt nöjd med min figure. Ifrån klockan 4 til 8 hade jag et odrägligt arbete med at rangera granlåten på mit bord, som var för 30 personer. Böd med flit många för uträkning på julklappar. Desertten kostade 50 plåtar. Min man grälade om elak hushållning. Bagatell. Stina fick en örfil för det hon slog sönder en Postlins tallrik; skrefs opp på lön. Klockan 8 började åkande och gående ankomma. Kl. $\frac{1}{2}$ 10 var alt färdigt och man satte sig til bords. Alla fikte at hinna til desertten, men jag mäst. Fick liksom en hetta i ansigtet när dören öppnades och atrapperna rullade omkring. Alla nyfikna at bryta opp. Jag fick det mesta til stor *Creve Cœur* för vissa närvarande Fruar. I en smörask fick jag min präktiga brillantsring. Den sken som sjustjernan. Fru M = = begärte et glas vatten, och skydde på at skinkan var rörig. Jag fick liksom en liten darrning invärtes när jag öppnade korgen der mit nya Caffésilfver låg. Det var aldrakäraste täkt. Allt hvad jag för öfrigt bekom, var mig til nöjes, utom några små skälmstycken, som var at bry mig med eller snarare min Man, som jag lossade ej förstå mig på. Han var hela afton vid elakt humeur, klagade öfver tröga incasseringar och förbannade concurser. Sälskapet åtskildes. Min Man kom in til mig, gjorde mig allehanda förtretliga frågor; blef ond, gick ut och smälde igen dörren efter sig. Karlarne äro altid obilliga.

Fortsättningen i n:r 7 står icke alldeles lika högt:

XXIII. Den 25 December, *Juldagen*. Ämnade gå i kyrkan, men despererade at råka mina vänner, efter det var så kalt; blef derföre hemma. Tog fram Postillan för at evitera gräl af min Man, läste och funderade på mina Julkalaser. Åt i sällskap med min Man och en af hans Skeppare, som han ändteligen skulle dra hem med sig. Miste all appetit och fick äckel af den dumma karn, som kallade mig gunstig Fru — Eftermiddagen en fäslig migraine — för svagt Caffé. Befallte det skulle kokas om — blef för starkt. Hushållerskan måste in och tala om sagor för mig. Hon måtte aldrig låta bli at bry mig för Fändriken och säja at jag var vacker. Stackars toka, hon har godt hjerta, det är skada at hon skal vara född till bindmössa.

Andagen. Främmande til middagen. Inte kalas. Bara 10 rätter utom desert. Fru O... spilde soppa på sin krage, blef altererad och såg på sin Man, som tog en pris snus och frågade mig om icke flor kan tvättas. Är en stor skafver då det kommer an på gränslåt — Mamsell M... rodnade då Fändriken berömde hennes vackra hals. NB. Hon är nyss kommen från Landet. Mycket beröm vid bordet öfver min goda smak i anrättningar. Fru B... uphöjde öfverljuddt mina manierer och min façon at lägga före — fant at hon är en vettig människa på sit sätt — Eftermiddagen artig nog. Hennes Nåd, Baronessan *** gjorde mig den äran tillika med sin Herr Man. Hennes Nåd complimenterade mig starkt. Baron hviskade länge vid min Man, kallade honom för sin gynnare. Har en gammal räkning på några 1000 Daler. Hennes Nåd fann tyget i min klädning superb. Bad mig skaffa sig et dylikt stycke på credit. Kallade mig: min *Nådigaste*, inviterade mig, at hälsa på sig, och for bort — Spelbordena togs fram. Vant 3 ducater af Hr P... Fru S... tappade hela qvällen och klagade öfver sina liktornar. Kall mat til afton, samt discourser om väderleken och Fru *Trippensipp* absurda Coeffure.

Den 27 December. Rätt långsamt ända til Fändrik *Spakrage* kom om eftermiddagen. Fändrik *Spakrage* har roliga infall; berättade en hop Atrapper som skedt Julafton — Fick sedan veta resten af Madam *Lättfot*, som gjort sig noga underrättad om en hop artiga saker. Hon är en nyttig människa när man vill veta precis hvad passerar i husen.

Den 28 December, *Söndagen*. På Concerten. Hade något angelägit at berättat Fru P... som alltid är der — Bevars hvad den Mamsell R... var ridicule med sina gammalmodiga Bracelletter; och hvad vi grinade åt den stackars Fru D... i sin Hermelins Pelis. Alla Cavallerer omkring mig sade, at jag var klädd med smak — Hade mycket besvär at knåpa på min ena spalock; En brillantsring gör god effect när man employerar honom rätt.

Lieutenant Hare svor på at jag var den vackraste på hela Concerten. Lossade ej tro honom på det han skulle svärja en gång til — Fick sura miner af Fru = = = då jag skrattade under en cadence, hvilket hon sade ej var apropos. Böd åtskillige Herrar hem til afton, deribland äfven en viss Sikter, som skrifver vers. Han var charmerad i mina rum och mig sjelf. Jag bad honom göra en inpromtu. Tog straxt blyarspennan och skref följande til mig:

Glycere! hvem är som kan sin dyrkan dig förneka,
 Sjelf *Astrild* sig dit välde underger,
 Då han i din person *Cytherens* Drottning ser.
 Omkring dit väsen *Gracer* leka,
Zephiere dina lockar smeka;
 Det sälla rum som du bebor,
 Som dina täckhetsstrålar höja,
 Förtjust man *Paphos* vara tror,
 Och hjertat hälsar dig för *Fröja*.

Min man kom i detsamma. Fru B... ville göra mig et spratt, och viste honom versen. Han läste, såg snedt på Siktern, kastade bort papperet, och sade at han ej förstår sig på Poesie. Min man har ingen smak. Siktern fant sig, började tala om Lotterisaken, och min Man blef vid litet bättre humeur.

Under artikeln läses: "Forts. e. a. g.", men tyvärr blef detta löfte icke hållet.

Nyheter från Toiletten äro ett slags parodiska notiser; stilistiskt efterbildas de in- och utländska tidningsnotiserna: "det förljudes", "fru S*** har igenom sin huspiga erhållit den märkeliga efterrättelsen", "i från et hus på stora Nygatan är den tidning inlupen", "man berättar med visshet", "sistleden Torsdag, klockan precice 5 efter middagen". Allt detta är de typiska fraserna från tidningarnas nyhetsafdelningar. Den sista af nyheterna från toiletten, meddelandet om befordringarna inom General Mode-Directionen, skulle alldeles oförändrad ha kunnat förekomma i något af de båda nummer af Stockholms-Posten, som från början till slut utgöra parodier på konkurrenttidningen Dagligt Allehanda (14 september 1780 och 6 februari 1781). Utan tvifvel ha dessa skämtnummer tillkommit genom samarbete inom den krets, där Stockholms-Posten redigerades, men det är icke svårt att i dem upptäcka spåren af den hand, som skrifvit *Nyheter från Toiletten* och *Journal, hållen af en*

Köpmans Fru. Det skulle bli alltför vidlyftigt att här anföra dessa skämtnummer i sin helhet; de afdelningar, som parodiera utrikes-notiserna, de insända artiklarna och poemen i Dagligt Allehanda äro dessutom utan intresse för föreliggande undersökning. Det är egentligen annonsparodierna, som gestalta sig till ett slags sedeskildringar ur Stockholmslifvet, besläktade med dem jag förut sammanställt. Jag skall aftrycka de märkligare.

I n:r 210 för år 1780 läses bl. a.:

Åstundas at Köpa:

XXIV. En förnäm Herre som låtit inrätta sig et Bibliotheks-rum åstundar at få tilhandla sig 3 väggar Böcker i Franska Band, hvarje vägg är 12 alnar i bredden och 8 i högden; svar begäres i detta Blad.

Åstundas at hyra:

XXV. En våning af 5 a 6 rum, hälst vid Squallertorget, med så stora fönsterlufter, at 4 Fruntimmer beqvämligen kunna stå i bredd och mönstra de förbigående; svar lämnas hos Madame Spion i Klädståndet under Hottentottiska Kyrkan.

Bortstulne och förlorade Saker:

XXVI. För några dagar sedan bortkom en liten aldrakäraste vacker Knåhund af Spansk Familie, låghalt och surögd; den som kan tilrätta skaffa detta kostbara Kreatur, har af den sörjande ägarinnan at undfå i vedergällning alt hvad han begär.

XXVII. Af en fattig Tjensteflicka röfvades förleden Lördags-afton i Yxmedsgränd en ägta Perla, hennes förnämsta egendom, som hon i 15 år troget förvarat; Den som kan ge någon uplysning om Röfvaren, hvilken skumrasket hindrade henne at se så noga, har af henne at vänta all möjlig tjenstagtighet tillbaka.

XXVIII. Utur Hörn-Huset vid Skeppsbron är nyl. bortstulen en röd Sidensars Sy-Pung med följ. inneliggande småsaker, neml.: en påbegynt Knytning, en Lång-Catches, en docka silke nystad på Gåshalls, en Caramell, en Billet doux med utanskrift til min söta vän, Historien om sju Sofvare, och en flaska Mixtura Simplex; den som dessa persedlar kan tilrätta skaffar [sic!] skal hederligen bli belönt.

XXIX. I förgår bortstals utur et hus på Blasii-Holmen en gammal Bibel, med et par inneliggande glasögon, som ha den egenskapen, at de göra ordet tydeligt och klart.

Concours-Mål:

XXX. Samteliga Herrar Creditorer uti Kullerbyttiska Concoursen, behagade nästkommande Lördag kl. precis 4 eftermiddagen sammanträda på Källaren Fåfånga Hoppet, för at yttra sig öfver Unga Herrns åstundan, at under påstående Concours, få på Creditorernas bekostnad hålla sig equipage, såsom ock at bli försedd med erforderlige spelpengar.

Diverse Kungörelser:

XXXI. Uti en liten snygg rörelse åstundas en Compagnion som har 100 R:drs Capital; hade han 2 eller 300, vore så mycket bättre, emedan handteringen är underkastad det äventyr, at en och annan stock kan sprängas, men i längden bär den sig alltid. Adressen är på Contoiret N:o 5.

Ur n:r 30 för år 1781 aftrycker jag följande:

Til salu finnes:

XXXII. Extra stark impertinence är til salu. Underrättelse lemnas i Huset n:o 1000 på Opera-gatan hos Acteuren Medioere.

XXXIII. En så kallad toupee-mudd af tagel, som med ganska liten tilsats och förändring äfven kan duga til Madrass. Hugade köpare kunna anmäla sig hos Nipperhandlaren i Gåsgränden.

XXXIV. I Klädståndet på Oxtorget, är til salu insatt en Kaftan af Kamelott, så ansenligt vid, at den nitälskande ägaren, efter sin egen berättelse, derunder kunnat gömma nästan hela Smör-tienden. Priset är ganska Christeligt.

XXXV. En så godt som helt ny Coupee-vagn, så ofanteligen hög at den mäst moderna Hof-Dame kan deruti sitta nästan rak på botten. Om priset kan accorderas med Hårfriseuren Klunk, som träffas alla dar på Källaren Bruna Dörren.

Åstundas at hyra:

XXXVI. Fyra a 5 bekvämlige rum, helst i någon gränd, tjenlige til Näringsställe för 2:ne unga Fruntimmer. Svar torde lämnas på Compagniet i 3 Prinsars gränd, andra porten til vänster om sophögen.

XXXVII. En Köpmans-Betjent, som håller Maitresse och Ekvipage, åstundar til nästa fardag en Våning af 11 a 12 rum med vacker utsigt; samt tillika Stall och Vagnsrum. Svar begäres i desse Tidningar.

Förlorade saker:

XXXVIII. I går aftons förlorade en Cavailler sin taskbok, hvaruti låg en lista på alla Opera-Mamseller, en dito på alla Procentare i Stockholm, tillika med en Sedel til Sedelhafvaren på 100 Riksd. utgifven af ägaren. Den som detta uphittat, vare så god och aflemne detsamma til Secreter Tipp, emot löfte om hederlig vedergällning.

Uphittade saker:

XXXIX. Förleden Lördags uphittades på Norrebro et Fruntimmers Strumpeband, märkt med F. S., som kan igenfås om ägarinnan infinder sig och upviser maken hos Secreteraren Frivole i Bollhus-gränden.

Tjenstsökande:

XL. En nyligen hitkommen Fransyska som kan tala sitt modersmål, åstundar condition hos något Herrskap, för at soignera unga Fruntimmer; hon känner til pricka de nyaste Franska moder och alla slags galanterier; är capricieuse och har bruna ögon. Hon hoppas derfore at nödig employ ej för henne lär saknas.

I tjenst åstundas:

XLI. Hos et förnämt Herrskap åstundas en skickelig Informator, som jemte grundelig insigt i språk och vetenskaper, äfven förstår laga hår, passa up på Små-Herrarne och rätta sig efter Hennes Nåds capricer. En sådan har at anmäla sig hos Commissionairen Prejer, som bor i Asiska Huset.

XLII. En snäll, snygg och beskedlig Huspiga, som är van vid trätor, skällsord, hårdrag och örfilar, underrättelse fås hos Fru Lisetta von Smil på stora Gammelgatan.

Concoursmål.

XLIII. Samtelige Herrar Creditorer uti Fru Nippetripps Concours, behagade nästa Lördag sammanträda på vanligt ställe vid Olofs Kyrka, för at öfverlägga om hvad påstående bör göras emot gäldenärens person.

Diverse Kungörelser.

XLIV. Den 25 nästkommande December kommer på Södermalm och Risbastugatan, at genom offentlig Auction försäljas Fru Enke-Friherrinnan Rosenkinds lösa egendom, bestående, bland annat, uti en fyrstolpad Säng nästan bottenlös, en Spegel med förgylt ram och Franskt glas, som ger hvar

och en de fördelagtigaste tankar om sitt utseende, Soffor, Canapeer, Fauteuiller 2c. alla ganska mjuka och commoda; en Toilette med dertil hörande askar och lådor med Moucher, Smink, Puder, Penslar, Löständer, Marongnålar, Hårlunsar, Ögonbryn 2c. item et kosteligt Bibliotheqve, innehållande åtskilliga väl conditionerade Böcker, såsom Tårepersen på Danska, Calloander och Leonilda, Asiatiska Banise, Melusinas ynkeliga Historia, samt Trösterika Betraktelser öfver Stenen, hvarmed David slog Goliath m. m.

Att dessa nu aftryckta prosaiska bidrag till Stockholms-Posten säkerligen förskrifva sig från samma författare torde hvarje uppmärksam läsare medge. Likheterna i ämnesval äro genomgående, satiren riktar sig till stor del mot samma företeelser och den ironiska kvickheten är besläktad. Trots de rätt olika genrarna — Journalen är ju hållen i en ojämförligt finare ton än de ställvis mycket drastiska annonserna — erbjuder den stilistiska behandlingen flera jämförelsepunkter. Språkets saklighet och must, förkärleken för autentiska glosor ur hvardagskonversationernas ordförråd utgöra öfverensstämmande drag. Det talas t. ex. i Nyheter från Toiletten (VII och XII) om *spalockar* — ordet är sällsynt och dess betydelse för mig icke fullt klar; troligen kallades de långa öfver axeln nedhängande skrufflockarna så¹ — och man återfinner detta ord i Journal, hållen af en Köpmans Fru (XXIII). I Nyheter från Toiletten (XII) användes uttrycket *crève cœur* för att beteckna det tillstånd af förkrosselse, hvori en väninnas toalettprakt försätter en dam; alldeles analogt brukas det i Journal, hållen af en Köpmans Fru (XXII). I Journal (XXII) säger köpmansfrun om sin silfverservis: "Det var aldrakäraste täkt." Det smeksamma adverbet återvänder i en af annonserna (XXVI), där en dam efterlyser "en liten aldrakäraste vacker Knähund".

Hvad som ytterligare ökar sannolikheten för att dessa bidrag höra samman, är den omständigheten, att de alla förekomma inom en ganska begränsad tidrymd, från den 14 september 1780 till den 10 januari 1784, och att det icke under denna tid — och knappast

¹ Sammansättningsledet *Spa* är nog ingenting annat än badorten Spaa; modet skulle då härleda sig från badortslifvet där, liksom ett annat mode, på hvilket alluderas i Journalen, när fänriken kallas *Spakrage* Jfr i Lidners »Kungsträdgården:» »Min sko är à la Spa».

heller senare — förekommer några andra försök till novellistiska skildringar ur hufvudstadslifvet. De bilda med sin starka lokalfärg en fullt enhetlig grupp, som af sig själf faller i ögonen på hvar och en som genomläser Stockholms-Postens årgångar i syfte att uppsöka de novellistiska elementen.

Utmärkande för alla dessa bidrag är vidare den utomordentliga sakkunskap, hvarmed hushållssaker, toalettangelägenheter och bo-hagsting behandlas. Vare sig det är frågan om slätsöm och knytning, toupémuddar, marongnålar och hårlunsar, eller om taftsnegligéer, dolimangstyg och pälsverk, så rör sig författaren till dessa skämtsaker med alldeles osviklig säkerhet. Tar man så i betraktande den märkliga kvinnopsykologi, som ger framför allt Journal, hållen af en Köpmans Fru dess konstnärliga värde, så måste man medge att författaren varit icke blott en stor kännare af kvinnornas värld, utan sannolikt själf kvinna. Så mycket mera som det, trots en viss benägenhet för osminkad realism och för ekivoka ämnen, icke kan uppsåras något enda drag, som synes förutsätta en speciellt manlig uppfattning eller sakkunskap.

Lägger man märke till de data, då dessa bidrag införts i tidningen, så finner man att de, om man frånser parodierna på Dagligt Allehanda, alla publicerats vid årsskiiftena: Nyheter från Toiletten den 17 och 24 december 1782 samt den 14 och 30 januari 1783, Journal, hållen af en Köpmans Fru den 3 och 10 januari 1784. Det är säkert ingen händelse. Stockholms-Posten lika väl som någon modern tidning var beroende af prenumerationen, och vid tiden för årsskiiftet bemödade man sig att genom löftesrika försäkringar och genom ett särskildt intressant innehåll förmå så många som möjligt att erlægga de två riksdaler specie, hvilka berättigade till erhållandet af 300 nummer af tidningen. Man finner därför alltid kring jul och nyår bidrag, som genom litterärt värde eller underhållande pikanteri utgöra attraktioner; Kellgren inleder t. ex. årgångarna 1781—1783 med poetiska bidrag i skämtsam ton (tvenne versifierade nyårsbref och Foglarnes Witterhets Academi). Utan tvifvel ha Nyheter från Toiletten och Journal, hållen af en Köpmans Fru tjänat samma ändamål; att de delvis införts så sent som 10, 14 och 30

januari är i god öfverensstämmelse med det faktum, att prenumerationen ägde rum under hela januari månad och att upplagans storlek bestämdes tidigast i februari.¹

Denna omständighet är icke alldeles utan sitt intresse; man föres nämligen därigenom till att gissa att det måste vara någon tidningsredaktionen närstående person, hvilken just i prenumerationstider lämnade bidrag, som genom sitt djärft aktuella skämt och sin starka Stockholmsfärg voro ypperligt ägnade att öka tidningens begärighet hos den stora publiken.

Fasthåller man dessa synpunkter, så leda de af sig själfva till fru Lenngren. Och hvad kan också vara naturligare än att den vittra frun hjälpt sin make och sin vän, tidningens båda redaktörer, i sträfvandena att ge Stockholms-Posten ett omväxlande och roande innehåll? Kellgren klagade som bekant öfver, att den stora allmänheten räknade allvarliga och värdefulla artiklar för "ingenting", och att man måste bjuda den på spefulla bagateller för att den skulle erkänna att "det stod någonting" i Stockholms-Posten. Det låg förvisso bra nära till hands att fru Lenngren pröfvade sina krafter i denna journalistiska småkonst att roa för ögonblicket.

Att man ingenstädes finner denna del af fru Lenngrens författarskap omnämnd är alls icke öfverraskande, ty enligt tidens uppfattning sammanhänge det litterära värdet i långt högre grad än nu med den versifierade affattningen, och det skulle bära mot att fästa någon större vikt vid skämtsamma bagateller af detta slag, skrifna på prosa. Att fru Lenngren icke själf omnämner dessa artiklar i förteckningen öfver sina bidrag till Stockholms-Posten betyder heller ingenting, ty denna förteckning sysselsätter sig utslutande med dikterna, och tyckes t. o. m. ha titeln "Visor i Stockholms-Posten 1780—1797".²

De enligt min mening afgörande bevisen för fru Lenngrens författarskap finner man emellertid genom att underkasta dessa bidrag till Stockholms-Posten ett mera ingående studium under jämförelse med fru Lenngrens dikter.

¹ Se t. ex. prenumurationsanmälningen i årgång 1782, n:r 300.

² Se WARBURG, *Anna Maria Lenngren*, s. 124 och 235.

II.

Den ämneskrets, som prosabidragen i Stockholms-Posten selsätta sig med, den miljö som de skildra, är alldeles identisk med den värld som möter oss i fru Lenngrens dikter. Det centrala är det högre Stockholmsborgerskapets lif, speciellt damernas. Men uppåttill tangeras den fina världen, dock icke skildrad i sitt vardagslif såsom borgerskapet, utan i sitt framträdande på teatrar, konserter eller vid tillfällig beröring med borgerliga kretsar. Nedåttill skymtar en flik af de lägre klassernas lif, framför allt pigornas. Synkretsen är med andra ord den för en dam i fru Lenngrens sociala ställning fullt naturliga.

Vi återfinna i prosabidragens sedeskildring alla de särskilda element, som återkomma i fru Lenngrens vers; det är som olika figurer, sammansatta i mosaikarbete af precis samma stenar.

Ett hufvudmotiv är toalettbestyren, skildrade med ironiskt betonande af deras stora betydelse. I Nyheter från Toiletten dominerar helt naturligt detta ämne. Mamsell R. blir bedragen af sin hårfrisörska, och får då migrän (I); fru M. har uppfunnit en ny, otroligt effektfull koaffyr (V); damerna äro förtjusta öfver ett nytt slags lockar, som äro så långa att de lindas kring lifvet och fästas vid skärprosetten (VII); en kammarpiga har uppfunnit ett nytt sätt att placera blommor i håret (VIII); en ny underbart verksam sminksort har komponerats (XIX); den unga köpmansfrun beskriver noggrant sina toalettbekymmer (XXII); en jättestor härvalk ("toupee-mudd") är till salu (XXXIII). — Vid sidan häraf bör man ställa dikter af fru Lenngren, där samma motiv förekommer. "Öfver en fruntimmerssuck", tryckt januari 1776 i Göteborgstidningen "Hvad Nytt?", skildrar den unga Celine afsvimrad af smärta öfver "en rubbad coaffure"¹ — alltså ett motstycke till mamsell R., som fick migrän på grund af frisörskans uteblifvande. I ett epigram "Til en Coeffeuse", meddeladt bland nyårgåfvorna i

¹ WARBURG, A. M. *Lenngren*, s. 70.

Stockholms-Postens första nummer för år 1781,¹ varnar hon frisörskan att ta Thétis' oformligt höga håruppsättning till mönster — det är samma koaffyr, som föresväfvat författaren till den parodiska annonsen om en kupévagn, så hög att en hofdam kan sitta nästan rak på botten (XXXV). Hur lifligt hon varit sysselsatt af koaffyrerna visar ett på samma ställe publiceradt epigram "Til Candid"²; Candid var den pseudonyme författaren till en afhandling om koaffyrer, och fru Lenngren lofvar att hvarje stockholmsk skönhet skall resa honom en ärestod af "blomster, band och gazer" — d. v. s. håruppsättningar, kanske i samma stil som de, hvilka beskrivas i Nyheter från Toiletten (V och VIII). — I en af sina mest kända dikter, "Toaletten",³ har fru Lenngren realistiskt skildrat en åldrig Hennes Nåds mödor vid toalettbordet under de krampaktiga försöken att med konstens hjälp återvinna en förlorad skönhet:

Hastigt puderkappan fram,
 Nåden till conquête skall smyckas.
 Se, Susanna med sin kam . . .
 Gud, låt koeffyren lyckas!

— — — — —
 Jänk i spegeln, fjäll och fnas,
 skrynkor i bronserad panna.

— — — — —
 Halsen gul och håret grått,
 harm, vapörer och kobeber.
 Kork och blyhvitt och karmin:
 bara ungdom uppå skinnet . . .

— — — — —
 Snörp på läppen här och där
 för vakanserna i munnen.

— — — — —
 Skira gaser, åldrig barm
 i process med bröstbuketten,
 naken, men förvissnad arm,
 glans och prakt i braceletten.

¹ Aftryckt hos WARBURG, a. a., s. 136.

² Aftryckt hos WARBURG, a. a., s. 137.

³ S. 57 i trettonde upplagan af *Samlade skaldeförsök* (Stockholm 1903), som här skall citeras.

Är icke precis samma ämne behandladt i en annan och mera fragmentarisk form, när den parodiska annonsen i Stockholms-Posten (XLIV) utlyser auktion på Fru Enke-Friherrinnan Rosenkinds [observera namngifningen!] lösegendom, hvaribland märkes "en Spegel med förgylld ram och Franskt glas, som ger hvar och en de fördelagtigaste tankar om sitt utseende samt en Toilette med dertil hörande askar och lådor med Moucher, Smink, Puder, Penslar, Löständer, Marongnålar, Hårlunsar, Ögonbryn ic. ".

I prosabidragen spela damernas klädsel en framträdande roll och toalettföremålen angifvas med stor exakthet. Fru L*** är vid det tillfälle då hon tappar sin knähund iklädd en ny räfskinnspäls (IV); de nya lockarna, väl inpudrade, ta sig särskildt fördelaktigt ut på "svart dolimang" (VII); köpmansfrun finner att gåslortfärgade band icke passa till hennes utseende, men att den rosenröda taftsnegligén "föll sig" utmärkt (XXII). — Att detta ytterst detaljerade och sakkunniga sätt att omnämna klädedräkten fullständigt öfverensstämmer med fru Lenngrens artistiska principer ligger i så öppen dag, att en närmare exemplifiering kan vara obehöflig; man finge eljest citera så godt som alla hennes förnämsta dikter.

I denna de borgerliga fruntimrens värld spela bjudningarna och kalasen en stor roll. Köpmansfruns tankar kretsas hufvudsakligen kring detta ämne, hennes tillvaro är en serie af middagar och supéer, och till och med när hon läser postillan på juldagen grubblar hon på nya kalaser (XXII och XXIII). Det är på alldeles samma sätt hos fru Lenngren: Mirza i dikten med samma namn¹ är köpmansfrun upp i dagen:

Året skred. Så småningom
hushålls-hågen fanns ej mera:
ledsnan märktes, lusten kom
för min kvinna att briljera.
Nu är annat lefverne:
hvarje vecka stor supé.

Ständigt smydd som till bal,
upp till axeln nakna armar . . .

¹ *Samlade skaldeförsök*, s. 95.

Vid mitt fogligaste tal:
 »Kors, mitt hjärta hvad du larmar!
 Just för sparsamhetens skull
 nöter jag mitt fina hull.»

Flärd och prakt från topp till häl,
 för min klagan intet öra.

Man har här den dialog skisserad, som i Journal hållen af en Köpmans Fru endast antydes på ett par ställen. På det ena heter det att köpmannen tycker om sin kompanjon i affären, därför att äfven han "gnager ständigt på sin hustrus granlåt och fåfånga"; på det andra omtalar unga frun att mannen efter supén "kom in til mig, gjorde mig allehanda förtretliga frågor; blef ond, gick ut och smällde igen dörren efter sig. Karlarna äro alltid obilliga" (XXII).

Sjålfva denna typ, den nöjeslystna unga frun, som till sin mans missnöje strör pengarna kring sig i festlig munterhet, återvänder på flera ställen i fru Lenngrens diktning. Hon har den med i porträttgalleriet i en Juldikt, publicerad i Stockholms-Posten 1783, n:r 297,¹ där det heter:

Calista, nygift, ung och yr,
 om tusen uptog nu bestyr
 som ej vid ringa summor stanna;
 des kära man syns trög och tung,
 han ser det kostar nu hans pung,
 och kanske nästa år hans panna.

Dessa rader äro skrifna ungefär samtidigt med Journalen, som trycktes strax på nyåret 1784. Det är därför icke att undra på, att Calistas situation är precis densamma som köpmansfruns: äfven den senare roar sig till julafton med små dyrbara upptåg (askar, lådor, attrapper, bord för trettio personer i uträkning att julklapparna skola bli dess fler, dessert för 30 plåtar), äfven hennes man blir trög och tung inför utgifterna, och sekreter Tripp, fänrik Spakrage och den till slut uppdykande poeten ge honom fullgoda skäl

¹ Tryckt hos WARBURG, a. a., s. 159.

att med oro för framtiden gnida sin panna lika bekymradt som Calistas man.

Ännu flera drag i köpmansfruns porträtt kunna beläggas ur fru Lenngrens dikter. Frun, som själf ser så många gäster, klagar på tvenne ställen öfver de främmande, som mannen inbjuder: det är ett af hans "infall", att kompanjonen skall äta middag i deras hem (XXII), och en af sina skeppare har han "dragit hem med sig" (XXIII). Tonen är densamma som när en af fruarna i "Tékon-seljen"¹ klagar på sin man, därför

att jag för folk mig knappt kan vända,
som han till middag budit har.

Mannen i Journalen har gifvetvis sina skäl att vara orolig, ty trots det kostsamma och lysande lifvet är husets ställning kanske icke alltför solid; han klagar öfver "tröga incasseringar och förbannade concurser", och finner fruns hushållning dålig (XIII). Situationen är uppenbarligen alldeles densamma som i en dikt af fru Lenngren, "Herrns och fruns morgonkonversation",² där frun utbrister:

Nå, vår supé den var ju fin?
I bästa smak allt arrangeradt
och dekoreradt,
väl ekläreradt,
syperbt serveradt

och där mannen svarar:

Och huset rätt nu ruineradt!

Man bör lägga märke till att liksom denna unga fru gläder sig åt supébordets lyckade dekorerings och den utmärkta serveringen, så fröjdar sig köpmansfrun åt det erkännande hon fått för sin "goda smak i anrättningar" och sina "manierer och façon at lägga före" (XXIII). Det är pricken öfver i-et.

Denna öfverensstämmelse i det stoffliga sträcker sig ända ut i

¹ I en senare utesluten strof, meddelad hos WARBURG, a. a., s. 59.

² *Samlade skaldeförsök*, s. 97.

obetydliga detaljer. I prosabidragen är det rätt mycket tal om attrapper, i hvilka julklapparna inläggas (XVI, XXII, XXIII); fru Lenngren nämner attrapper upprepade gånger: i "Råd i en angelägen sak",¹ "Juldikt"² och "Moster Agnetas klagan".³ — I prosabidragen förekomma ofta knähundar, och den kärlek, hvarför de äro föremål, ironiseras (IV, XX, XXII, XXVI). I fru Lenngrens dikter finner man likaledes knähundar på flera ställen ("Toaletten",⁴ "Grefvinnans besök",⁵ "La matinée de Clarisse"⁶) och ironien lyser mer eller mindre märkbart igenom; i den sistnämnda dikten har knähunden namnet Favorite liksom i XX och XXII. — I prosabidragen införes ofta en figur, som i flera afseenden är jämförlig med knähunden: en ung, elegant och klemig fänrik, alltigenom Adonis, men föga krigare (I, XX, XXII, XXIII). Han förekommer i alldeles samma roll i fru Lenngrens dikter; den mest kände är fänriken i "Porträtterna",⁷ som fann upp sju slags stångpiskor och dog af en fläkt från ett fönster — i motsats till fänriken i XX, som repade sig efter nålstringet — men det finnes dessutom en fänrik Spink, hvars bedrifter läsas på ett af fru Lenngrens epitafer⁸ och en fänrik Pirouette, till hvilken hon riktar ett epigram i "Julklappar" från Stockholms-Posten 1784.⁹ Här är till och med namnet identiskt, ty äfven fänriken i XX heter Pirouette. Epigrammets point ligger i den julklapp, som det fingeras medfölja:

Tillåt, min hjälte, att jag er
två fötter af en Hare ger.

Tanken är bra nära besläktad med den som ligger till grund för namngifningen i XXIII, där en af fruns militära beundrare heter Lieutenant Hare.

¹ WARBURG, a. a., s. 158.

² Ibid., s. 159.

³ *Samlade skaldeförsök*, s. 91.

⁴ Ibid., s. 57.

⁵ Ibid., s. 47.

⁶ WARBURG, a. a., s. 67.

⁷ *Samlade skaldeförsök*, s. 60.

⁸ Ibid., s. 132.

⁹ WARBURG, a. a., s. 139.

Det kunde fortsättas länge med att uppvisa, huru så godt som alla de smådrag, af hvilka miljön i prosabidragen är sammansatt, äfven möta oss i fru Lenngrens dikter. Kortspel hör till accessorerna i Journalen och omnämnes ofta hos fru Lenngren. — I XXXI insinueras om spelhusaffärer; hjälten i "Biografi"¹ försörjer sig en tid med att hålla hasardspel. — I prosabidragen talas ofta om konkurser (XXII, XXX, XLIII); i de båda senare framlyser indignationen öfver affärsvinglerierna oförställt. Samma förakt återfinnes i flera af fru Lenngrens dikter och har särskildt tagit sig uttryck i den förtörnade dikten "Til en Banqueroutier".² — I III omtalas, att det på ett kalas fattats skedar; i fru Lenngrens "Kalaset"³ råder "brist och misräkning på gaffel och sked". — I XIII berättas om en viss Hennes Nåd, att hon till sin harm fått bevittna hur en borgardam stigit upp i en vagn, som var vida präktigare än hennes egen; och i "Tékonseljen"⁴ omtalar en dam af börd, att hennes man trots sina skulder måst köpa en kaross till henne, ty

skall borgarbyket så få pråla
och jag gå tyst och sådant tåla?
Det händer aldrig; nej, stor tack.

I prosabidragen talas det på ett ställe (XIII) om en häftig kolik; det kan erinras om att detta begrepp ofta dyker upp hos fru Lenngren och ingår t. ex. både i "Tékonseljen"⁵ och i "La matinée de Clarisse".⁶

Det är kanske tid att afbryta. Detaljer af detta slag äro hvar för sig skäligen betydelselösa, men sammantagna visa de i alla fall en märklig samstämmighet i fråga om minnesbilder och erfarenheter hos prosabidragens författare och fru Lenngren, en samstämmighet så oinskränkt att den knappast kan förklaras på mer än ett sätt.

¹ *Samlade skaldeförsök*, s. 111.

² WARBURG, a. a., s. 140.

³ *Samlade skaldeförsök*, s. 102.

⁴ Utelämnad strof, tryckt hos WARBURG, a. a., s. 51.

⁵ *Ibid.*, s. 61.

⁶ WARBURG, a. a., s. 69.

Än mera signifikativ är öfverensstämmelsen, när den, såsom redan i några af de anförda fallen, icke blott är rent stofflig, utan äfven innefattar en likhet i uppfattningssätt, i sympatier och anti-patier. Satiren i prosabidragen är alltigenom Lenngrensk; det som väcker löjet och framkallar de ironiska infallen är alldeles samma företeelser som de, hvilka inspirerat fru Lenngrens dikter.

Först och främst är det kvinnökönets svagheter som gisslas. Skvalleraktigheten och förtalet, som fru Lenngren öfverallt begabade och som hon gjorde till föremål för sin första stora satiriska dikt, "Tékonseljen", utgöra ett af hufvudmotiven i prosabidragen (I, III, XV, XXIII, XXV). Särskildt märklig är XV, därför att den ingenting annat är än en förkortad, artistiskt underlägsen replik af den sedebild, som fru Lenngren gifvit i "Tékonseljen". Själva den försmädliga glosan kommer igen: "sistleden Torsdags hölts *The-Conseille*"; och samtalsämnenas beskaffenhet och konversationens gång öfverensstämma alldeles med hvad fru Lenngren skildrat i sin ungdomsdikt: "Efter flere viktige rådplägingar om barnsängar, pigor och syltsaker, företog sig ändteligen Sälskapet en oskyldig granskning af Nästans fel."

Ett af de drag, som i prosabidragen oftast återkomma, är damernas inbördes afundsjuka, som aldrig rasar grymmare än när någon af väninnorna fått ett vackert smycke, en ny robe eller ett elegant pälsverk (X, XI, XII, XXII, XXIII). Framhäfvandet af detta drag är i full öfverensstämmelse med fru Lenngrens skarpögda och realistiska kvinnopsykologi, och man återfinner det på flera ställen i hennes dikter: i "Grefvinnans besök"¹ ämnar prästgårdsmamsellen efterhärma unga frökens garnering "till granngåldsmamsellernas harm", i "Tékonseljen"² ge fruarna luft åt sin afund öfver Calistas robe och Corinnas ring, och i epigrammet "Till mamsell Louise"³ talas det om "skänker, som dig gifs i kväll, — som andra flickors afund väcka", på samma sätt som köpmansfruns julklappar väcka de öfriga fruarnes förbittring (XXII).

¹ *Samlade Skalde försök*, s. 47.

² *Ibid.*, s. 138.

³ WARBURG, a. a., s. 138.

Prosabidragens kvinnosatir riktar sig vidare mot bördshögfärden och rangsjukan (II, XI, XIII, XVII, XXIII); att uppvisa hur äkta Lenngrensk denna satir är och anföra exempel därpå torde vara en öfverflödsgärning. Den förtjusning, gränsande till kryperi, hvarmed köpmansfrun mottager baronen och baronessans visit (XXIII), är nära släkt med prästgårdsfamiljens underdånighet vid "Grefvinnans besök".¹ Barnen, som utan ringaste begrepp om ståndsskillnad leka samman i II, föra osökt tanken till "Pojkarne"²; lilla Ulla "vet ännu icke göra skillnad emellan Adelsbarn och Borgarungar", under det att hjälten i "Pojkarne" försäkrar:

Ej skillnad till personer
jag såg i nöjets dar:
bondpojkar och baroner,
allt för mig lika var.

Stockholmsfruarnas sätt att behandla sina pigor har i prosabidragens författare icke någon beundrare; man skönjer att sympatien snarare är på tjänstefolkens än på herrskapens sida, liksom Stockholms-Posten vid andra tillfällen försvarade de förra mot de senares klagomål (XXII, XLII). Fru Lenngren delar alldeles denna uppfattning ("Porträtterna"³). Hennes Nåd i "Toaletten"⁴ och fru von Grossen i "Engelska vagnen"⁵ äro lika retliga och häftiga som köpmansfrun i XXII. I "Tékonseljen" skumma fruarnas föga vederhäftiga klagomål mot pigorna öfver alla bräddar, och man får ett starkt intryck af att deras lott är föga behagligare än platsen hos fru von Smil i XLII, där det vankas "trätor, skällsord, hårdrag och örfilar". I ett par uteslutna strofer i "Tékonseljen"⁶ återfinner man skällsorden: "usla stycke", "aset", "ditt gamla få", "miserabel kåna"; i en dylik konversation kunna handgripligheterna icke vara långt borta. Förbittringen öfver hvad pigorna slå sönder är

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 47.

² *Ibid.*, s. 15.

³ *Ibid.*, s. 60.

⁴ *Ibid.*, s. 57.

⁵ *Ibid.*, s. 125.

⁶ Tryckta hos WARBURG, a. a., s. 48—51.

stor vid tékonseljen, och en af fruarna försäkrar, att hennes piga med lönen skall få umgälla en sönderslagen karaffin. Det erinrar om köpmansfrun i XXII, som ger Stina en örfil för en sönderslagen tallrik och sedan skrifver upp den på lönen. — Köpmansfrun brukar bindmössan som karaktäristikum för hela tjänstefolkets sociala nivå, när hon säger om hushållerskan (i XXIII), att "det är skada at hon skal vara född til bindmössa". Samma föraktliga blick på detta plagg ha fruarna i fru Lenngrens "Kalaset",¹ där det talas om "djärfhet och fräckhet hos bindmösspersoner". Föga bättre än tjänstefolkets belägenhet var enligt prosabidragens författare informatorernas; enligt XLI borde en informator kunna tjänstgöra som frisör, passa upp sina disciplar och rätta sig efter Hennes Nåds kapriser. Det är alldeles samma ställning, som magistern intar i fru Lenngrens "Biografi", där han körs på porten när han agar sin elev, och där informatorn räknar "rang för hans höga nådes drängar".²

Fru Lenngren var ju allt annat än pryd, och hon behandlar det erotiska lifvet med naturalistisk öppenhet. Äfven dessa egenskaper återfinner man i prosabidragen. Betänkliga ämnen beröras med samma på en gång lätta och oförfärade hand som hos fru Lenngren (VI, XXVII, XXXVI, XXXIX). I IX (och äfven, fast försiktigare, i XVIII) anspelas öppet på sinnlighetens makt öfver det kvinnliga sjäslifvet; det är ett äkta Lenngrenskt drag. Hon finner ofta sitt nöje i att på trots mot det konventionella undanskjutandet och förnekandet understryka driftlifvets inflytande ("Fästmön",³ Jo, jo, det går så!",⁴ "Till mamsell Louise"⁵). I julklappen "Till Aspasia"⁶ skämtar hon med saknadens makt öfver "en ung och nyss bedokad änka" i alldeles samma cyniska stil som när det i IX heter, att den nyblifna änkans "affairer, som fordra en ung och rask karl, ha forcerat henne att rygga sit upsåt och qväfva den innerliga afsky hon eljest hyser för mankønet".

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 101.

² *Ibid.*, s. 108.

³ *Ibid.*, s. 63.

⁴ *Ibid.*, s. 174.

⁵ *WARBURG*, a. a., s. 138.

⁶ *Ibid.*, s. 137.

Ett af de ekivåka infallen från fru Lenngrens dikter möter man redan i prosabidragen. Det heter i XIV: "Man berättar med viss-het at Fru P::: förklarar sig för Swedenborgianismen, som däri-genom skal hafva vunnit et godt stöd. Hennes man, som aldrig velat sätta tro til syner, har dock nu sjelf blifvit så öfvertygad om Andarnas gång, at han håller för rådeligast at aldrig lemna sin Fru allena." Kvickheten är alldeles densamma, som ligger till grund för fru Lenngrens "Andarne",¹ en saga imiterad efter Voltaire. Fru Gunild försäkrar där för sin dotter, som hört hennes utrop och suckar, att det är en ande, som besöker henne i ensamheten, och dottern ger, när hon öfverraskas samman med en ung man, den för-klaringen, att äfven hon får besök af en ande. Fru Lenngren har själf uppfunnit detta drag, hos Voltaire är det, såsom Warburg visat (a. a., s. 155), ett helgon, som komma på besök. Och att fru Lenn-gren verkligen tänkt på just de swedenborgska andarna och velat begagna tillfället till drift med swedenborgianismen, liksom prosabi-dragens författare, det framgår af ett senare struket tillägg i dik-tens första affattning:²

O, Swedenborg, tro ej att här
jag dina satser trädt för när
och ämnat, att din lära kränka;
nej, alla tider dess natur
skall gläda mången jungfrubur
och trösta mången vacker änka.

Men det är icke blott i dylika, fasta och gripbara detaljer, som öfverensstämmelsen mellan kvinnskildringen i prosabidragen och i fru Lenngrens dikter består. Det är också en identitet i den psy-kologiska grunduppfattningen af kvinnonaturen, som är högst vansk-lig att analytiskt uppspara och i ord formulera: det är samma skepsis, samma ringaktning, parad med godmodig fryntlighet, samma fina nyans i leendet.

Man finner i prosabidragen det äkta Lenngrenska sinnet för den psykologiska dagern, för nervlifvet, för lynnets obeskrifliga växlingar

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 206.

² WARBURG, a. a., s. 157.

och kast. Man bör t. ex. lägga märke till det sätt, hvarpå nervositeten, anspänningen, retligheten hos den gamla Nåden äro återgifna i "Toaletten":¹ snabba utrop, plötsliga vredesutbrott, insjunkna ögon och "liten tryckning af hektiken", lätt feber och vapörer, missförstånd och fumlighet, benägenhet för tårar ("tårar öfver spanska tiken"). Det är en för fru Lenngrens fina psykologiska blick representativ skildring. Hur ypperligt är icke gråvådersledsnaden återgifven hos den gamla grefvinnan i "Porträtterna",² och hur riktigt och trovärdigt är det icke, när hennes vrede öfver kammarjungfruns dumhet genast tar sig utslag i en ny giktattack — det är återigen fru Lenngrens fina sinne för sammanhang mellan det själsliga och det kroppsliga tillståndet. Hon har till och med en klar bild af det egendomliga hälsotillstånd, som åtföljer den poetiska inspirationen:³

Så djupa motveck i din panna,
 en puls så snabb, en kind så het . . .
 Männ' mina aningar bli sanna,
 jag räds du tänker bli poet!

Alldeles samma känslighet för lynnesdagarna, för alla de nervösa kvinnliga småsjukdomarna, för affekternas fysiologiska verkningar och parallellfenomen präglar prosabidragen, och tack vare den friare formen har hela denna sida kommit ännu mera fram än i fru Lenngrens vers. Mamsell R :::: får migrän, när hårfrisörskan mankerar henne, men när så fänriken kommer på besök, försvinner hufvudvärken (I). — Hennes Nåd får efter en konsert stå och vänta på sin vagn, medan en borgardam stiger upp i ett vida präktigare ekipage, och harmen öfver denna förödmjukelse, som hon måste tvinga ner, bryter ut i en häftig kolik (XIII). Iakttagelsen är slående; starka sinnesrörelser kunna ha denna verkan. — Mamsell ::::n får hetsig feber i förargelsen öfver att hennes älskare på ett förolämpande sätt brutit förbindelsen (XVI). — Men mästerverket i denna väg är Journal, hållen af en Köpmans Fru (XXII och XXIII).

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 57.

² *Ibid.*, s. 60.

³ *Ibid.*, s. 164. Se äfven »Medicinskt rön», s. 99.

Hur utomordentligt fint äro icke den unga fruns växlande sinnestämningar återgifna! Den 23 december vaknar hon tydligen på orätt sida, och allting är ur led: kaffet smakar dåligt, kläderna sitta illa och ta sig ingenting ut. Den nervösa sensibiliteten är tagen på kornet redan i en sådan detalj som den, att hon icke tål en smäll i dörren utan att bli altererad. Natten till den 24 december har hon feber och kan icke sofva — det är julklappsattrapperna, utsikterna till fina presenter, som hålla henne vaken. När sedan tillredningarna börja, blir humöret så strålande, att den rosenröda taftnegligén är den enda klänning som duger. När attrapperna rulla in, får hon "en hetta i ansigtet" — det är ifvern och spänningen. När hon öppnar korgen med silfverservisen fick hon "liksom en liten darrning invärtes" — det är oron och den glada förväntningen, som blanda sig med segerjublet. Den 25 december är det dagen efter, med klen aptit och migrän, och hushållerskan berättar sagor för henne liksom för ett bortskämdt barn. Hushållerskan är ingen dålig psykolog, lika litet som fru Lenngren, ty hon bryr unga frun för fänriken, och det är säkerligen det enda perspektiv, som kan få hennes ögon att lysa på nytt, sedan hon fått alla julklappar hon önskat sig.

En så ingående och realistisk studie öfver det kvinnliga lynnets metamorfoser har fru Lenngren knappast att uppvisa maken till bland sina dikter; prosan och dagboksformen ha här varit ytterst gynnsamma genom att ge friare spelrum.

I samband med fru Lenngrens fina sinne för hvad vi med ett ord, som på hennes tid icke var inventerad, skulle kalla nervlifvet, står hennes betonande af det nyckfulla, föränderliga och flyktiga i lifvet och människonaturen, särskildt nu den kvinnliga. Hon skildrar öfverallt omslagen, inkonsekvenserna, förvandlingarna; hennes bästa dikter äro just de där hon fått in denna starka känsla af tillvarons rölest changerande väsen. Se t. ex. "Vauxhallen",¹ där hon återger allt festens fladder och den sammansatta känsla, som ena minuten är vantrefnad, den andra tillfredsställelse. Se "Mirza",²

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 93.

² *Ibid.*, s. 95.

där pointen just ligger i den fullständiga omvandling, som den unga flickan genomgår. Lägg märke till, hur fint den snabba öfvergången från dåligt morgonhumör till rosig tillförsikt är skisserad i "Herrns och fruns morgonkonversation".¹ Läs "Gubben"² och se, hur känslan af ålderdomens tyngd försvinner i en blink på samma gång som podagern, och den gamle knarren fattar glaset och sjunger. I "Mårten Holk"³ ligger det roliga just i den plötsliga och genomgripande scenförändringen. Men sitt mest storslagna uttryck har detta äkta Lenngrenska sinne för tillvarons eviga föränderlighet fått i den mästerliga dikten "Biografi",⁴ som hon helt säkert med en viss stolthet satte först i förteckningen öfver sina poem.⁵ Här har hon verkligen fått något stort öfver sin konception; här tycker man sig ha en reflex af livvets egen rytm med ändlöst stigande och fallande, här ger hon i lekfull och skämtsam form ett uttryck för en djup och bitter känsla af livvets trolöshet och svekfullhet, dess brist på sammanhang och logik. Denna känsla blir dock humoristisk och icke patetisk, därför att fru Lenngren icke en minut tror mänskan värd ett bättre öde, därför att hon är genomträngd af förakt för den svaga och obeständiga människonaturen, och det är därför hon sammanfattar sin leende skepsis i denna lapidara slutstrof:

Se här, min vän, till tidsfördrif
 en styckad målning af det lif,
 hvars lopp jag kort nu sammandrager:
 Stolt, när i lyckan jag befallt,
 så vänlig, se'n det blifvit allt,
 oändligt ödmjuk, när jag svalt,
 och vis hvar gång jag haft podager.

Jag har utfört karaktäristiken på denna punkt en smula längre än hvad som tarivas för undersökningen af prosabidragen, ty de behöfva icke jämföras med ett så sublimt uttryck för fru Lenngrens

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 97.

² *Ibid.*, s. 103.

³ *Ibid.*, s. 155.

⁴ *Ibid.*, s. 107.

⁵ *WARBURG*, a. a., s. 215.

konception af livets föränderlighet som "Biografi". Det kunde vara alldeles tillräckligt att som jämförelseobjekt anföra den lilla dikten om "Hans Knapp",¹ där synpunkten är oändligt förenklad:

Hans Knapp all världen ängslig fann,
svor öfver lifvet . . . men jag märkte
att han det gjorde, stackars man,
då hans fördömda liktorn värkte.

Kirurgen plåstrade hans tå,
och kurens snabbhet var otrolig.
»Tänk», sade gamla Knappen då,
»min sann är ändå världen rolig.»

Eller också denna bagatell, kallad "Dagbok":²

Söndag — blef jag dödligt kär,
Måndag — yppade min smärta:
Tisdag — rördes Lisas hjärta . .
Onsdag — hart min önskan när.
Torsdag — valde hon en annan!
Fredag — mina hämnderop
Lördag — skötte flitigt kannan,
Söndag — glömde alltihop.

Detta är fru Lenngrens uppfattning om känslors varaktighet. Hon har en gång gifvit den dogmatisk form i epigrammet "Quid levius pluma".³

Hvad är lättare än fjäder?
Dammet, som med vädret far.
Hvad är lättare än väder?
Kvinnohjärtat, blir mitt svar.

Om vi nu återvända till prosabidragen, så skall ingen bestrida, att de alltigenom ge uttryck för denna fru Lenngrens uppfattning af kvinnohjärtats lättrörlighet och ostadighet. Jag skall icke i onödan göra en ingående exempelsamling, utan nöja mig med att

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 128.

² *Ibid.*, s. 131.

³ *Ibid.*, s. 244.

hänvisa till I, IV, XI, XII, XIII, och framför allt erinra om att "Journal, hållen af en Köpmans Fru" från början till slut är det bästa belägget på detta psykologiska grunddrag hos fru Lenngren — jag kallade den häröfvan för en studie öfver det kvinnliga lynnets metamorfoser.

Till denna den unga köpmansfruns snabba sensibilitet och oroliga föränderlighet svarar gifvetvis en inre tomhet, grundhet och till och med inskränktthet. Det är icke bara tanklöshet och hjärtlöshet i hennes snusföruftiga reflexion: "Karlarna äro alltid obilliga", det är också dumhet: hon förstår icke bättre. I själfva verket har hon trots sitt lifliga och kvicka ingenium, trots sin slughet och sin älsk-värdhet, allvarliga psykiska defekter. Man bör lägga märke till att den kyla, hvarmed icke bara mannen utan äfven tillbedjarna omtalas, är nästan abnorm; hon är lutter egoism, fåfänga och afundsjuka, och hon är öfver hufvud icke mäktig en varm och lefvande känsla, icke ens verklig förtrytelse mot den besvärlige äkta mannen. Hon lever helt och hållet i yttervärlden, i saker och ting, smycken och toaletter. Gentemot tingen får hon först på tungan de mjuka och smeksamma orden, gentemot dem har hon affekter och passioner, och fantasien kommer i rörelse: "den sken som sju-stjernan", säger hon om briljantsringen, "det var aldrakäraste tåkt", hviskar hon om silfret.

Man må medge, att en viss, speciellt kvinnlig typ här är karaktäriserad med helt enkelt förbluffande exakthet och skärpa. Hvarken "moral insanity" eller "kvinnans fysiologiska svagsinne" existerade som begrepp på slutet af 1700-talet, men att de tendenser, som ligga till grund för dessa slagord, voro iakttagna, därom vittnar Journal, hållen af en Köpmans Fru.

Och därom vittna också fru Lenngrens dikter. Den kvinnotyp, som köpmansfrun representerar, har fru Lenngren haft korn på hela sitt lif; de kvinnliga svagheter, som utmärka henne, har fru Lenngren ständigt förlöjligat och hatat. "Tékonseljen" är ingenting annat än stridshandsken, som redan mademoiselle Malmstedt slungade mot denna sida af det evigt-kvinnliga. Den häxsabbat af förtal, småaktighet, fåfänga, grymhet och egoism, som firas kring tébordet,

är skildrad med verklig harm och indignation; man ser det klarast, när man studerar dikten i dess äldre versioner.¹ Fru Lenngren har sedan skildrat typen gång på gång, i mer eller mindre extrema variationer: i "Fröken Lise"² som banalt genomsnittsexemplar, i "Toaletten" och "Det högförnäma äkta paret"³ i en åldrig förnäm dams skepnad, liksom, mindre antipatiskt, i "Porträtterna";⁴ i "Fäst-mön"⁵ med understrykande af det starka driftlifvet; i "Mirza"⁶ med betonande af det apatiska, likgiltiga och hjärtlösa — likheten med Journalen är stark; i "Biografi"⁷ med framhäfvande af högmodet och kylan; i "Mamsell Lisa",⁸ där hon är direkt motbjudande och i "Till Isabella",⁹ där hennes menlösa dumhet är hufvudsaken:

ett blod i ständigt fridsamt lopp,
ett hjärta, som ej gläds, ej lider,
kort sagdt: ett väsen sällt och . . . dödt,
blott socker känner du är sött,
och senap vet du att det svider.

I detta galleri af fru Lenngrens kvinnoporträtt, studerade med obeveklig skarpblick och skildrade icke utan ett stänk af hat, som dock är omsatt till artistisk konkretion, har äfven hjältinnan i Journal, hållen af en Köpmans Fru rätt till sin gifna plats, och den bör vara en af de förnämligaste.

* * *

Den nu afslutade bevisföringen har uteslutande tagit hänsyn till prosabidragens innehåll och varit väsentligen psykologisk. Den rent språkligt-stilistiska bevisningen, som i fråga om litterära attributioner ofta spelar en hufvudroll, kan i detta fall icke med fördel

¹ WARBURG, a. a., s. 46—62.

² *Samlade skaldeförsök*, s. 55.

³ *Ibid.*, s. 57 och 54.

⁴ *Ibid.*, s. 60.

⁵ *Ibid.*, s. 63.

⁶ *Ibid.*, s. 95.

⁷ *Ibid.*, s. 110.

⁸ *Ibid.*, s. 150.

⁹ *Ibid.*, s. 173.

användas, af det enkla skäl, att vi icke eljest äga någon prosa af fru Lenngrens hand. Jämförelsen mellan hennes poetiska språkbruk och prosabidragens kan därför näppeligen omfatta något annat än ordval och ordförråd.

En del hithörande har redan i det föregående anförts ur andra synpunkter, och åtskilligt skulle kunna tilläggas. Språkets ovanligt sakliga, oabstrakta hållning, med dess förkärlek för de veritabla benämningarna och "le mot propre" är något så utmärkande för fru Lenngren, att alla uppräkningsar här äro öfverflödiga. Vill man ha prof på mera speciella öfverensstämmelser i glosförrådet, så kan man t. ex. påpeka användandet af ordet *gnaga* i Journalen (XXII). Det säges där, att köpmannens kompanjon "gnager ständigt på sin hustrus fåfänga". Man har ordet i precis samma betydelsenysans i "Tékonseljen", strof 28 i den äldsta affattningen,¹ där det heter:

Min man knapt pängar nämnas tål.
Han *gnager* jämnt, att jag bör spara.

I Journalen (XXII) kallar köpmansfrun sin piga för *tåssa* ("den tåssan slog så hårdt i dörren"); hos fru Lenngren användes ordet på samma sätt dels i "Tékonseljens" äldre affattning² ("få se om tåssan det förstår"), dels i "Toaletten"³ ("bakvändt allt hvad tåssan gör"). -- I Journalen (XXII) använder köpmansfrun smekord om silfverservisen: "det var aldrakäraste täkt"; i "Tékonseljens" äldre version⁴ återfinner man adjektivet, när fruarna hänfördt utropa:

Ack, det var alltför täcka kragar! --
Nå, detta tyget är för rart.

Fru Lenngrens psykologiska karaktäristik är alltid oerhördt konkret. Den analytiska och beskrivande metoden, så utmärkande för fransk litteratur, begagnar hon sällan; hennes skildringssätt har något engelskt genom sin handgriplighet, sin sinnliga bestämdhet,

¹ WARBURG, a. a., s. 59.

² Ibid., s. 56.

³ *Samlade Skaldeförsök*, s. 57.

⁴ WARBURG, a. a., s. 51.

den ger aldrig det blott typiska, utan alltid äfven det rent individuella. Det kommer fram särskildt i hennes konst att genom en rent fysisk beskrifning af personens yttre, hans kläder och gester, ge oss nyckeln till hans karaktär. Jag anför som exempel porträtten af "Mårten Holk",¹ "Mamsell Lisa",² "Min salig man":³ det är skenbart en rent yttre beskrifning, men det blir af sig själf, genom urvalet af suggestiva detaljer, en verklig karaktärisering. Det är rätt svårt att bestämdt säga, hvarför den uppgiften om "Fröken Juliana",⁴ att hon "var vindögd och lång, gick med fötterna in — af födsel och ohindrad vana" förefaller så utomordentligt upplysande; eller hvarför "Cornelius Tratt"⁵ synes slutgiltigt definerad i denna anmärkning: "en liten rödlätt man, — gick gärna i syrtut"; eller hvarför hjälten i "Biografi"⁶ tyckes ha karaktäriserat sin hustru och därmed också sina äktenskapliga lidanden på ett rent af uttömmande sätt genom att meddela, att hon är

brunögd, tjock och kort
med näsan af den hvassa sort
och sjunger gällt och heter Stina.

Man återfinner emellertid denna märkliga och äkta Lenngrenska stilisering af karaktäristikerna äfven i prosabidragen. Så t. ex. när det heter i VI, att den friare, som vill gifta sig med mamsell E::: alla smygande rykten till trots, är "en ung Officer, som hvislar väl och sätter sig öfver préjugeer". Man finner det genast fullt naturligt, att den fördomsfrie unge mannen hvislar väl, men man upptäcker kanske icke genast den fina iakttagelse, som ligger till grund för uppgiften: att hvisla är ofta utmärkande för sorglösa, glada och lätta, och äfven öfvermodiga, naturer — det är precis de egenskaper, som behöfvas för att vilja gifta sig med mamsell E:::. — I en af annonserna (XL) heter det om en platssökande

¹ *Samlade Skaldeförsök*, s. 155.

² *Ibid.*, s. 150.

³ *Ibid.*, s. 65.

⁴ *Ibid.*, s. 68.

⁵ *Ibid.*, s. 130.

⁶ *Ibid.*, s. 110.

ung fransyska: "Hon känner til pricka de nyaste Franska moder och alla slags galanterier; är capricieuse och har bruna ögon." Den sista detaljen är af ypperlig verkan; det glittrande odygdiga och rappt spefågelartade i hennes natur, som man af allt det föregående gissar sig till, lyser emot en lifslevvande ur dessa bruna ögon. De kunde hvarken vara svarta eller blå till den karaktäristiken.

Fru Lenngren älskar att på detta sätt försinnliga sin mänskoscildring. Hon har verkställt det på ett högst originellt sätt i en af annonserna (XXVIII), som lyder: "Utur Hörn-huset vid Skeppsbron är nyl. bortstulen en röd Sidensars Sy-Pung med följ. inneliggande småsaker, neml.: en påbegynt Knytning, en Lång-Catches, en docka silke nystad på Gåshalls, en Caramell, en Billet doux med utanskrift til min söta vän, Historien om sju Sofvare, och en flaska Mixtura Simplex; den som dessa persedlar kan tilträtta skaffa, skal hederligen bli belönt."

I denna annons ha vi den lilla ägarinnan lifslevvande: fin och elegant, ty hon bor i ett hörnhus på Skeppsbron och sypungen var af elegant röd sidensars, icke mycket hågad för handarbete, ty knytningen var bara påbörjad, ännu helt ung, ty hon har icke vuxit från katekesen, en liten läckermun, som har sötsaker bland handarbetet, med hufvudet fullt af sagor och rätt naiv, ty hon gömmer på ett skillingtryck, men slug nog att redan ha fått en kärlekshandel i gång. Den artistiska idén är utförd med hela den finess, som fru Lenngren är mäktig. Och den idén var alltför god för att den skulle få ligga begrafd i skämtnumret, den utförde hon senare på nytt, i versform: det blef följande lilla dikt, publicerad i Stockholms-Posten för år 1795 (n:r 281).¹

Förlorade Saker.

En Flicka har sin Sypung mist,
den tappades, gu nås så visst,
vid sista Morgonpromenaden
emellan Södermalm och Staden.
Uti den pungen låg en Sax,

¹ Tryckt hos WARBURG, a. a., s. 115.

två Silkesnystan, litet Vax,
 en Halsduksnål, två små Berlocker
 och en Cupido utaf Socker,
 en Fingerbor, Syringar två
 så genom-nätta och så små
 som fingrarne de setat på;
 et litet Nålhus och et Mönster,
 nyss ritadt af emot et fönster,
 och til en väst det mönstret var,
 til Julklapp ämnadt söta Far.
 Nu kommer hon dermed til korta,
 ty hennes Syprung är nu borta.
 Den denna Pung, til färgen grön,
 tilrättaskaffar, får til lön
 en Puss och tvänne Sockerbrön.

Det kan förtjäna anmärkas, att ett af de smådrag, som förekomma i prosaannonserna, men icke medtagits i den versifierade, nämligen den unga flickans förkärlek för skillingtryck, har användts af fru Lenngren i en annan dikt, "Min fästmö".¹ Om den där besjungna unga flickan heter det:

Hon flitigt läst i Fogel blå
 och håller nu begärligt på
 i Riddar Finke at studera.

Det är litteratur af alldeles samma slag som Historien om sju sofvare.

I en annan af annonserna (XXIX) omtalas "en gammal Bibel med et par inneliggande glasögon, som ha den egenskap at de göra ordet tydligt och klart". Hvad är det, om icke "Gunilds glasögon",² som ha den märkliga egenskapen att icke blott "förstora orden" i den stora boken "med silfverhäktorna", utan också att förstora nästans fel. Den senare egenskapen hade dock fru Lenngren icke upptäckt år 1780.

¹ WARBURG, a. a., s. 140.

² *Samlade Skaldeförsök*, s. 185.

III.

Jag anser mig alltså ha bevisat — för så vidt dylik bevisning öfver hufvud är möjlig — att fru Lenngren författat dessa bidrag i Stockholms-Posten under åren 1780—84.

Hvilken betydelse har detta författarskap haft för fru Lenngren?

Den har icke varit ringa. Betraktar man hennes diktning från dessa år, så finner man att den hufvudsakligen består af smådikter: epigram, anekdoter och öfversättningar. Hennes versifikatoriska framsteg äro anmärkningsvärda, men hennes dikt har i viss mån förlorat den nära kontakt med verkligheten, den realistiska skärpa och det psykologiska intresse, som utmärkte hennes ungdomsverk "Tékonseljen". I stället ägnar hon sig åt en infallsrik ordkvikhet af fransk karaktär. Hennes diktning har en mera litterär och tekniskt-formalistisk karaktär; ännu är hon icke den Stockholmska sedeskildraren med klar och öppen blick för sin omgifning.

Warburg har med rätta förlagt genombrottet till 1790-talet och i *Fröken Lise* (i första versionen kallad "Grefvinnan") från år 1792 sett det första tecknet på att hon funnit sitt eget konstnärliga gebiet.

Med kännedom om dessa prosaiska bidrag förändras något bilden. Samtidigt med att hon under 1780-talet öfvar sin verskonst i epigrammatisk diktning, behandlar hon på prosa hela den ämnessfär, som hon i "Tékonseljen" vidrört utan att få det rätta greppet, den ämnessfär, som hon under sin glansperiod skulle komma att återvända till. Den ledigare och anspråkslösare prosaiska formen har gifvetvis varit af största betydelse genom att ge det psykologiska intresset, berättartalangen, mänskostudiet, fria tyglar. I *Journal, hållen af en Köpmans Fru* når hon för första gången fram till fullt lefvande och konkret mänskostudiet; det är hennes tidigaste psykologiska porträtt, det första satiriska mästerverk, som hvilar helt och hållet på egen iakttagelse.

Själftva den litterära form, hvori detta utfördes, har som redan nämndt sin närmaste svenska förebild i Dalins *Argus*, och är af honom lånad från *Spectator*. Fru Lenngren öfverträffar vida sin

föregångare, och hon har fyllt ramen med ett fullt själfständigt och personligt förvärfvadt innehåll. Och dock kan det, lustigt nog, ännu i Journal, hållen af en Köpmans Fru uppvisas enstaka stilistiska detaljer, som gå tillbaka på förebilden. Den korthuggna dagboksstilen, som utmärker några partier af Journalen -- på de flesta får den dock vika för en utförligare berättarstil — erinrar slående om petit-maitrens anteckningar och om den påbörjade "Memorialbok af et Fruntimmer" i Argus (II, n:r 41). Det komiska pedanteri, hvarmed de obetydligaste bagateller bokföras, är gemensamt för fru Lenngren och Dalin (den senare har i sin ordning imiterat draget från Spectator). När köpmansfrun antecknar att "piggen glömt vecka spetsarne på min natthufva", så svarar det alldeles mot petit-maitrens viktiga observation att "mitt ena skospänne gick sönder". När köpmansfrun omtalar att hon på hela natten fick ingen sömn utom mellan kl. två och tio, så erinras man genast om petit-maitren, som "icke kunde sofva för den gniaren Judas" (procentaren), utom mellan kl. ett och nio. När petit-maitren är vid dåligt lynne öfver procentarens motsträfvighet, är aptiten borta, såsen utan smak, kokerskan får afsked och betjänten en örfil — det är med andra ord precis samma studie öfver retligheten som i fru Lenngrens Journal. Och i den "Memorialbok af et Fruntimmer", som Dalin i samma nummer begynner, men genast afbryter, skulle satiren ha blifvit bra lik fru Lenngrens: hon dricker chokolade på sängen och somnar sedan, liksom köpmansfrun inslumrar efter teet; hon träter med pigorna, pysslar med sin hund, är olustig, förlorar pengar vid spelbordet, lägger upp sitt hår, grubblar öfver sin toalett och är afundsjuk på sina väninnors smycken på alldeles samma sätt som den lilla köpmansfrun. Hvad Dalin afstod från, utförde fru Lenngren, och det är uppenbart, att hon direkt påverkats af sin föregångare. Det var genom att bryta den hos honom konsekvent genomförda dagboksstilen med helt korta minnesanteckningar, och i stället utbilda en verklig novellistisk stil, som fru Lenngren gaf genren rikare psykologiska möjligheter och högre konstnärlig rang.

Det är inte det enda ställe, där fru Lenngren röjer ett inflytande från Dalins Argus. I "Tékonseljens" tidigare version, af år

1775, ingå en hel serie strofer,¹ där sladdret, det öronbedöfvande sorlet kring tébordet, med utrop, invändningar och ofullbordade satser, återges nästan fonografiskt. Warburg har mycket träffande karakteriserat effekten, när han säger,² att "dialogtonen är förherrskande" och att det hela ger "en framställning af den diffusa konversationen vid ett kafferep med allt dess ologiska huller om buller"; han påpekar äfven att versen blir rätt oredig och svårbegriplig.

Den konstnärliga förebilden till dessa senare strukna strofer är ingenting annat än trettonde arket i Argus' andra del, kalladt "Petits-maitrarne i Stockholm afmålade". Dalin har där återgifvit stojet på kaffehuset, med alla deltagarna pratande i munnen på hvarandra, med de afbrutna replikerna och de plötsliga inpassen, på alldeles samma sätt som fru Lenngren, rent fonetiskt så att säga, utan förklaringar och upplysningar om hvilka de talande äro, så att effekten blir precis den som Warburg beskriver: läsaren förstår till slut knappast sammanhanget. Det är också afsedt: författaren triumferar öfver framställningens illusoriska beskaffenhet just när läsaren vill stoppa fingrarna i öronen.

Dessa Dalins petits-maitrar äro på ett komiskt sätt karakteriserade redan genom sina namn: de heta exempelvis Frisure, Du Crin, Galon, Käppknapp. Man får en föreställning om deras intighet redan genom detta att klädesplaggen utgöra det mest signifikativa i deras utseenden. Fru Lenngren har begagnat precis samma metod: i Journalen införes en fänrik Spakrage (XXII) — han är betecknad tillräckligt med detta högmoderna plagg. Fänrik Pirouette (XX), bokhållaren Caspar Frackråck (XXI) och många andra ha döpts ur samma synpunkt, och den återvänder i fru Lenngrens dikter. Ligger icke här en grodd till den artistiska princip, som ofvan uppvisats hos fru Lenngren, att kläda den psykologiska karakteristiken i den mest handgripliga, sinnligt bestämda form?

Det är icke så litet fru Lenngren kunnat hämta ur Argus. Den berömda tjänstfolkssatiren, "Samtal mellan Balzar och Elsa" (II, 10),

¹ Se särskildt stroferna 13—15, WARBURG, a. a., s. 51—52.

² A. a., s. 63.

innehåller den saftigaste, mest direkta och fotografiska verklighetsstudie med tydlig Stockholmskolorit, som vi äga i den svenska litteratur, hvilken stod den unga mamsell Malmstedt till buds, och det är icke sannolikt att hon förbisett den. Faktiskt är, att de två första diktskapelser, där hon nått fram till satirisk och fullt realistisk psykologisk uppfattning, "Tékonseljen" och "Journal, hållen af en Köpmans Fru", båda stå under direkt konstnärlig påverkan från Dalins skildringskonst i Argus. Dylika upptäckter ge betraktaren ett starkt intryck af, hur fast den litterära kontinuiteten är, äfven där man vid första ögonblicket har svårt att se ett sammanhang. I själfva verket gäller det inom konstens värld, liksom inom den organiska naturen, att intet uppstår af intet, oförmedladt och oförklarligt, utan att allt är led i en lång evolution, äfven om denna evolution har sina nycker, sina omslag och språng. Hvad som en gång är gjort, går sällan förloradt; det verkar i tysthet, om det än icke skönjes på ytan. Det mest öfverraskande och slående exempel på denna sanning har man i Cederborgh, hvars realistiska roman, skenbart så isolerad och oförklarlig, har sina rötter i Stockholms-Posten, hos fru Lenngren och Dalin. Men det är ett problem, hvars behandling icke har sin plats i denna studie. Hvad som här utredts är blott *ett* af de sammanhang, som förbinda den realistiska verklighetsskildringens företrädare i Sverige från Dalin till Cederborgh.

IV.

Det skulle kunna framkastas ännu en fråga: Finns det männe fler okända bidrag af fru Lenngren i Stockholms-Posten än de här upptäckta och behandlade?

Frågan kan lugnt besvaras med ja. Sedan man genom en undersökning af de mest uppenbart sammanhörande bidragen fått en fullt fast och tillförlitlig utgångspunkt, är det ingen svår uppgift att fortsätta spåret och leta ut de bidrag, som med trådar af olika slag sammanhänga med de här undersökta. Skörden blefve kvantitativt ganska rik, men de ur litterär synpunkt betydelsefullaste fynden äro de nu publicerade. Jag skall därför icke här fullfölja

proceduren; den har sin plats antingen i en undersökning af Stockholms-Posten i dess helhet eller också, ännu naturligare, i en vetenskaplig upplaga af fru Lenngrens samlade skrifter.

Endast ett par antydningar må tillåtas. I en af de fingerade annonserna (XXXV) talas om en kupévagn, "så ofanteligen hög, att den mäst moderna Hof-Dame kan deruti sitta nästan rak på botten". Precis samma motiv behandlas med mycken esprit år 1778, i n:r 13, i en fingerad insändare af en landsortsdam Araminte. Författaren är utan tvifvel fru Lenngren. Kampanjen mot de höga koaffyrerna — som alltid varit fru Lenngren en nagel i ögat — fortsättes i nästa nummer (14) med ett öppet bref till teaterchefen, baron Barnekow; det är ett mästerverk af kvickhet, och författaren är utan tvifvel fru Lenngren. En ingående undersökning skulle leda till full bevisning.

Alltså har fru Lenngren redan före sitt giftermål medarbetat i Stockholms-Posten.

I n:r 79 för år 1780 meddelas en skämtsam notis från Norrköping om modehandlerskan Paulis ankomst till staden. Den är som hämtad ur "Nyheter från Toiletten" (jfr t. ex. VIII); innehåll och stilisering äro illusoriskt lika. Den är alltså sannolikt af fru Lenngren. En stor del af de parodiska landsortsnotiserna, från Norrköping och Uppsala, äro så besläktade i ton och kvickhet, att man har rätt till samma slutsats.

Men ett närmare ingående härpå skulle föra för långt.

Tillägg. Efter utarbetandet af denna uppsats har jag af docenten Gunnar Castrén fått mottaga den upplysningen, att fru Lenngren, enligt hvad framgår ur Franzéns brefväxling, författat en recension af Valerius' öfversättning af tragedien "Gaston och Bayard", införd i Stockholms-Posten den förste april 1801. För en stilistisk jämförelse är denna korta och obetydliga uppsats icke användbar. Det är icke uteslutet att fru Lenngren haft mer att göra med Stockholms-Postens redigering än hvad man trott; en skämtsam notis från Hamburg i samma nummer som recensionen erinrar slående om "Nyheter från Toiletten".